

HOOFDSTUK VEERTIEN

Rama, Rama

De twee bomen

Die ene nacht op de Mahendra bewezen de koning en zijn broers de asceten de hoogste eer. Lomasha noemde hun alle asceten bij hun geslacht, afstammelingen van Bhrigu, van Angiras, van Vasishtha en van Kashyapa, en de koninklijke wijze ging naar hen toe en groette hen met gevouwen handen. Onder hen was Akritavrana, een volgeling van Parashurama: Rama met de bijl, de zoon van Jamadagni, bij wie Drona eens zijn wapens had gekregen. 'Wanneer laat Parashurama zich aan de asceten zien?' vroeg Yudhishthira hem. 'Dan wil ik hem ook zien, de afstammeling van Bhrigu.'

'Hij weet al dat je komt,' zei Akritavrana, 'want zijn geest weet alles. Hij is je goedgezind, en hij zal zich snel aan je laten zien. De asceten zien hem op de veertiende en de achtste dag van de maan. Als deze nacht voorbij is, is het de veertiende. Dan zie je hem, in een zwarte hertenhuid, met zijn haar in strengen.'

'U bent die sterke held gevolgd,' zei Yudhishthira. 'U hebt met eigen ogen gezien wat hij vroeger gedaan heeft. Vertel me hoe hij alle kshatriya's in de strijd heeft verslagen, en waarom.'

En Akritavrana vertelde.

Er was een koning van de Haihaya's die Arjuna heette, Arjuna Kartavirya, en hij werd door Parashurama gedood. Hij had duizend armen, en door de gunst van de rishi Dattatreya had hij ook een gouden luchtwagen. Hij heerste over alle schepselen op aarde, en zijn wagen kon overal heen, niets hield hem tegen. Sterk door die gunst reed hij er altijd mee rond en vertrapte goden, yaksha's en rishi's, aan alle kanten, en alle schepselen kwelde hij. Toen kwamen de goden en de rishi's met hun strenge geloften bijeen, en ze zeiden tegen Vishnu, de god van de goden: 'Dood Arjuna, om de schepselen te beschermen.' Met zijn luchtwagen viel de koning van de Haihaya's Indra lastig toen die met Shachi, zijn vrouw, aan het spelen was. Daarop overlegde Vishnu met Indra hoe Kartavirya gedood kon worden. Indra zei hem wat er voor het welzijn van de schepselen gedaan moest worden, en Vishnu beloofde het allemaal, en hij ging naar Badari, de mooie plek waar zijn eigen hermitage ligt.

In die tijd leefde er in Kanyakubja een koning met een groot leger. Hij heette Gadhi, en de wereld kende zijn naam. Hij trok naar het woud om er te leven, en terwijl hij daar woonde, kreeg hij een dochter, zo mooi als een apsara. Richika, een afstammeling van Bhrigu, een brahmaan met strenge geloften, vroeg om haar hand.

'In ons geslacht is er een gebruik dat onze voorouders hebben ingesteld,' zei Gadhi tegen hem. 'De bruidsprijs is duizend snelle witte paarden, en elk paard heeft één zwart oor. Dat moet u weten, brahmaan. Maar tegen iemand als u kan ik niet zeggen: geef het. En mijn dochter moet ik aan een man als u geven.'

'Ik geef u duizend snelle witte paarden met één zwart oor. Laat uw dochter mijn vrouw worden.'

Hij beloofde het, en hij ging naar Varuna, de god van de wateren, en zei: 'Geef me duizend snelle witte paarden met één zwart oor. Ik heb ze nodig als bruidsprijs.' Varuna gaf hem duizend paarden. Waar ze uit de Ganga opkwamen, heet het sindsdien de tirtha van het paard. Aan de Ganga bij Kanyakubja gaf Gadhi hem zijn dochter Satyavati, en de goden zelf waren de bruidsstoet. Richika had zijn vrouw gekregen zoals de dharma het wil, en met de slanke Satyavati beleefde hij naar hartenlust al het genot dat hij zocht.

Toen het huwelijk voltrokken was, kwam Bhrigu, de grote rishi, hen bezoeken, en het deed hem goed zijn zoon met zijn vrouw te zien. Man en vrouw lieten hem zitten en brachten hem hulde, de eerbiedwaardige, die door de scharen van de goden wordt vereerd, en ze stonden met gevouwen handen bij hem.

'Kies een gunst, mijn dochter,' zei Bhrigu tegen zijn schoondochter. 'Ik geef je wat je wilt.' Satyavati, de dochter van Gadhi, vroeg hem om een zoon, voor zichzelf en voor haar moeder, en hij stond het haar toe.

'Als jullie in je vruchtbare tijd zijn, moeten jij en je moeder baden met de rite voor een zoon. Dan moeten jullie elk een boom omarmen, zij een ashvattha en jij een udumbara. En hier zijn twee potten met rijst in melk die ik met zorg heb bereid, met kruiden die ik in de hele wereld heb gezocht, een voor je moeder en een voor jou. Wees voorzichtig als je ze eet.' Daarop verdween hij.

Maar de twee vrouwen ruilden, de potten en de bomen.

Na vele dagen kwam Bhrigu terug. Met het goddelijke inzicht dat zijn ascese hem gaf, wist hij wat er gebeurd was. 'Je hebt de verkeerde rijst gegeten, mijn dochter, en de verkeerde boom omarmd,' zei hij tegen Satyavati. 'Je moeder heeft je misleid. Jouw zoon wordt een brahmaan die leeft als een kshatriya. De zoon van je moeder wordt een kshatriya die leeft als een brahmaan, met een grote kracht, en hij zal de weg van de goeden gaan.'

Satyavati bleef haar schoonvader smeken: 'Laat mijn zoon niet zo worden. Laat het mijn kleinzoon zijn.'

'Goed,' zei Bhrigu. Op de dag dat het zover was, bracht Satyavati een zoon ter wereld, Jamadagni, vol vuur en glans. Hij groeide op en overtrof veel rishi's in de kennis van de Veda. De hele kunst van de boog kwam vanzelf tot hem, en de vier soorten wapens, zonder dat iemand hem die leerde.

Rama, Rama

Jamadagni wijdde zich aan de Veda en aan een zware ascese, en door zijn strenge leefregels bracht hij de goden in zijn macht. Hij ging naar koning Prasenajit en vroeg hem om Renuka, en de koning gaf haar hem. Met Renuka als zijn vrouw woonde Jamadagni in zijn hermitage, en zij stond hem bij in zijn ascese. Ze kregen vier zonen, en als vijfde Rama. Hij was de jongste, maar hij stond bij geen van hen achter.

Op een dag, toen de zonen allemaal vruchten waren gaan halen, ging Renuka, die strenge geloften hield, baden. Toevallig zag ze daar Chitraratha, de koning van Martikavata. Hij speelde met zijn vrouwen in het water, met een krans van lotussen om, en hij was een prachtige man. Renuka verlangde naar hem. Door die ontrouw raakte ze in het water opgewonden en buiten

zichzelf. Angstig ging ze terug naar de hermitage, en haar man zag het: haar standvastigheid had haar verlaten, en de glans van een brahmaanse vrouw was van haar weggegaan. ‘Schande!’ riep hij.

Juist toen kwam zijn oudste zoon binnen, Rumanvan, en daarna Sushena, Vasu en Vishvavasu. Een voor een beval Jamadagni hun dat ze hun moeder moesten doden. Ze stonden er verbijsterd bij en zeiden geen woord. Toen vervloekte hij hen in zijn woede, en ze verloren hun verstand. Ze werden als dieren en vogels, als dingen zonder leven.

Als laatste kwam Rama naar de hermitage. ‘Dood deze slechte moeder van je, mijn zoon,’ zei Jamadagni. ‘En wees er niet bedroefd om.’

Rama nam de bijl en sloeg zijn moeder het hoofd af.

Jamadagni’s woede was bedaard. ‘Je hebt op mijn woord een zware daad gedaan, mijn jongen, jij die de dharma kent,’ zei hij. ‘Kies zoveel wensen als je hart verlangt.’

Rama vroeg dat zijn moeder zou opstaan, en dat ze zich de doding niet zou herinneren. Hij vroeg dat het kwaad van die daad hem niet zou raken, en dat zijn broers weer zouden worden wat ze waren. Hij vroeg dat niemand hem in de strijd zou evenaren, en een lang leven. Jamadagni, groot in ascese, gaf hem al die wensen.

Eens, toen zijn zonen weer weg waren, kwam Kartavirya, de heer van Anupa, een held, naar de hermitage. De vrouw van de rishi ontving hem met eer, maar hij was verhit door strijdlust en wilde van die eer niet weten. Met geweld nam hij uit de hermitage het kalf mee van de koe die de melk voor het offer gaf, terwijl de koe loeide, en hij brak de grote bomen. Toen Rama thuiskwam, vertelde zijn vader het hem zelf. Rama zag de koe loeien, en woedend viel hij Kartavirya aan. In de strijd nam hij zijn mooie boog, en met scherpe pijlen hakte hij de duizend armen van Kartavirya af, armen als ijzeren knotsen. Zo werd Kartavirya door Rama overwonnen, en de dood nam hem.

Uit wrok tegen Rama vielen de zonen van Kartavirya Jamadagni aan in zijn hermitage, toen Rama er niet was. Hij was sterk, maar hij was een asceet en vocht niet, en ze doodden hem met hun pijlen terwijl hij keer op keer riep, als iemand die niemand heeft om hem te beschermen: ‘Rama! Rama!’ Daarna gingen ze terug naar waar ze vandaan kwamen.

Rama kwam naar de hermitage, met offerhout in zijn handen. Hij zag zijn vader daar liggen, gedood, terwijl hij dat niet verdiende.

‘Door mijn fout bent u gedood, vader, door die laffe dwazen, de zonen van Kartavirya, met pijlen, als een hert in het woud. U kende de dharma, u ging de goede weg, u deed geen schepsel kwaad: hoe kan zo’n dood bij u passen? Wat voor kwaad hebben ze niet gedaan, die u met honderden scherpe pijlen hebben gedood, een oude man die ascese deed en niet vocht? Wat zullen ze daarover zeggen tegen hun raadslieden en hun vrienden, die schaamtelozen, dat ze een man die de dharma kende, alleen en weerloos, hebben gedood?’

Daarna verrichtte hij alle dodenriten voor zijn vader. Rama verbrandde hem in het vuur, en hij zwoer dat hij alle kshatriya’s zou doden. In zijn grote kracht nam hij zijn wapen, en in zijn eentje doodde hij de zonen van Kartavirya, als de dood zelf. En alle kshatriya’s die hen volgden, vertrapte hij. Eenentwintig keer maakte hij de aarde leeg van kshatriya’s, en in Samantapanchaka maakte hij vijf meren van bloed. Met dat bloed bracht hij zijn voorouders, de afstammelingen van Bhrigu, hun plenging, en hij zag Richika voor zich staan, en Richika hield hem tegen.

Later bracht Rama een groot offer, waarmee hij Indra, de koning van de goden, gunstig stemde, en hij gaf de aarde aan de priesters. Ook gaf hij Kashyapa een gouden altaar, tien vademen lang en negen hoog. Met de toestemming van Kashyapa deelden de brahmanen het in stukken, en daarom heten ze sindsdien de Khandavayana’s. Rama gaf de aarde aan Kashyapa, en nu woont hij op de Mahendra, de koning van de bergen, en doet er een zware ascese.

‘Zo is de vijandschap ontstaan tussen hem en alle kshatriya’s op aarde,’ zei Akritavrana. ‘En zo heeft mijn meester met zijn grenzeloze vuur de aarde veroverd.’

Op de veertiende dag van de maan, op het afgesproken uur, liet Parashurama zich zien aan de brahmanen en aan de koning van de dharma en zijn jongere broers. Yudhishthira en zijn broers eerden hem, en de koning gaf ook de brahmanen de hoogste eer. Parashurama eerde hem op zijn beurt. Op zijn woord bleef Yudhishthira die nacht op de Mahendra, en daarna trok hij verder, met zijn gezicht naar het zuiden.

Twaalf dagen in Prabhasa

De koning volgde de kust. Met zijn broers baadde hij in de tirtha’s aan de zee, waar de brahmanen kwamen, in een rivier die in de zee uitmondde en

in de Godavari, en vrij van al zijn kwaad kwam hij bij de zee in het land van de Dravida's. Daar bezocht hij de tirtha van Agastya en de tirtha's van de vrouwen, waar Arjuna eens de vijf apsara's had bevrijd die er als krokodillen leefden. Hij hoorde wat Arjuna er gedaan had, en de grote rishi's eerden hem. Hij baadde er met Draupadi en zijn broers en prees de moed van Arjuna. Hij gaf er duizenden koeien weg, en samen met zijn broers vertelde hij hoe Arjuna ook koeien had geschonken.

Langs nog veel andere tirtha's kwam hij bij Shurparaka, de heiligste van allemaal. Vandaar trok hij een stuk langs de kust naar een woud dat op aarde beroemd is, waar de goden eens hun ascese hadden gedaan en koninklijke wijzen offers hadden gebracht. Yudhishthira zag er het altaar van de zoon van Richika, de grote boogschutter, met scharen asceten eromheen, en de mooie heiligdommen van alle goden, van de Vasu's en de Maruts tot Sarasvati, de godin van het woord. Hij vastte er, gaf kostbare edelstenen weg en ging terug naar Shurparaka.

Van dezelfde aanlegplaats aan de zee ging hij met zijn broers verder, en hij kwam in Prabhasa, de tirtha waar Krishna Arjuna eens had opgezocht, beroemd onder de brahmanen van de hele aarde. Daar baadde hij met zijn broers en offerde water aan de goden en de voorouders, en ook Draupadi deed het, en de brahmanen met Lomasha. Twaalf dagen leefde Yudhishthira van water en lucht. Dag en nacht baadde hij, en hij zat midden tussen vuren die hij aan alle kanten had aangestoken.

Balarama, de oudere broer van Krishna, en Krishna zelf hoorden dat hij zo'n zware ascese deed, en de twee leiders van de Vrishni's kwamen met hun troepen naar Yudhishthira. De Vrishni's zagen de zonen van Pandu op de grond liggen, hun lichamen vol vuil, en ze zagen Draupadi in een ellende die ze niet verdiende, en ze barstten uit in jammeren.

Yudhishthira liet zich niet neerdrukken. Hij ging naar Balarama en Krishna toe, naar Pradyumna en Samba, de zonen van Krishna, naar Satyaki, de kleinzoon van Shini, die Krishna verteld had hoe het spel gegaan was, en naar de andere Vrishni's, en hij eerde hen. Ook zij eerden de zonen van Pritha, en ze gingen om Yudhishthira heen zitten, zoals de goden om Indra. Hij vertelde hun wat zijn vijanden allemaal gedaan hadden, en hoe ze in het woud woonden, en tegen Krishna zei hij dat Arjuna naar Indra was gegaan om wapens te halen. Ze hoorden hem aan, en de tranen liepen hun over de wangen toen ze zagen hoe mager de Pandava's waren geworden.

Waarom zinkt de aarde niet?

'Brahmaan,' zei koning Janamejaya tegen Vaishampayana, 'wat deden de Vrishni's en de Pandava's toen ze in Prabhasa bijeen waren gekomen? Wat hebben ze daar tegen elkaar gezegd? Het waren allemaal grote mannen, ze kenden alle leerboeken, en ze waren elkaars vrienden.'

En Vaishampayana vertelde.

In Prabhasa, de heilige tirtha aan de grote zee, schaarden de Vrishni's zich om de Pandava's en bewezen hun eer. Balarama, wit als koemelk, met zijn krans van woudbloemen en zijn ploeg, zei tegen Krishna:

'Krishna, de dharma brengt een mens geen welzijn, en het onrecht brengt hem niet ten val. Kijk naar Yudhishthira, die grote man: hij woont in het woud, met zijn haar in strengen, in een kleed van boombast, en hij lijdt. En Duryodhana regeert over de aarde, en de aarde gaat niet voor hem open. Een man met weinig verstand zou denken dat onrecht meer oplevert dan dharma. Duryodhana bloeit, en Yudhishthira, van zijn rijk beroofd, lijdt: wat moeten we nu doen? Die twijfel is onder de mensen opgekomen. Deze koning is uit Dharma geboren, hij leeft voor de dharma, hij houdt vast aan de waarheid, hij geeft. Hij zou eerder zijn rijk en zijn geluk opgeven: hoe zou hij groeien als hij de dharma losliet?

Hoe kunnen Bhishma en Kripa, en Drona, de brahmaan, en de koning, de oudste van het geslacht, gelukkig leven nu ze de zonen van Pritha hebben verbannen? Schande over de leiders van de Bharata's, met hun slechte gedachten! Wat zal die koning van de aarde, die kwaaddoener, zeggen als hij in de andere wereld zijn voorouders ontmoet? "Ik heb mijn zonen goed behandeld"? Terwijl hij zijn zonen, die geen kwaad deden, uit hun rijk heeft gestoten? Ziet hij dan niet met zijn verstand door welke daad hij zonder ogen onder de koningen van de aarde geboren is? En toch heeft hij de zoon van Kunti uit zijn rijk verbannen. De zoon van Vichitravirya heeft met zijn zoon iets wreeds gedaan: hij heeft vast al in het land van de voorouders gouden bomen in bloei gezien.'

Balarama wendde zich naar de Pandava's. 'Deze mannen met hun brede schouders en hun grote rode ogen heeft hij vast niet om raad gevraagd, en naar hen heeft hij niet geluisterd, anders had hij Yudhishthira niet zonder vrees met zijn broers het woud in gestuurd, met hun wapens in de hand.'

Hij wees naar Bhima. ‘Deze man met zijn lange armen kan zonder wapens een heel leger van vijanden doden. Als ze de kreet van Bhima alleen al horen, laten legers hun ontlasting en hun urine lopen. Nu is hij mager van honger en dorst en van het lange trekken. Maar als hij straks met zijn wapens en pijlen in zijn handen tegenover zijn vijanden staat, en hij denkt terug aan deze ellende in het woud, dan laat hij er niet één over. Niemand op aarde is zo sterk en zo moedig als hij. Kou en hitte, wind en zon hebben zijn lichaam uitgeteerd, maar in de strijd laat hij van zijn vijanden niemand in leven. Met één wagen heeft hij de koningen van het oosten verslagen, met hun gevolg, en hij kwam ongedeerd terug, en nu lijdt hij in het woud, in een kleed van boombast.

Kijk naar Sahadeva. Bij Dantakura versloeg hij de koningen van het zuiden die daar bijeen waren gekomen, en kijk nu: een asceet, in de dracht van een asceet. En hij, die in zijn eentje met zijn wagen de koningen van het westen versloeg, Nakula, die de strijd liefheeft: hij zwerft nu door het woud, leeft van wortels en vruchten, met zijn haar in strengen en zijn lichaam vol vuil.’

Balarama keek naar Draupadi. ‘Zij is opgerezen uit het altaar, bij het grote offer van koning Drupada, die grote wagenstrijder. Ze verdient een leven van geluk: hoe draagt ze dit zware leven in het woud? Het zijn de zonen van Dharma, de eerste van de drie doelen van het leven, en van Vayu, de god van de wind, en van Indra, de koning van de goden, en van de Ashvins: hoe kunnen de zonen van zulke goden, die geluk verdienen, zonder geluk door het woud zwerven? De zoon van Dharma is verslagen, met zijn vrouw, zijn broers en zijn volgelingen is hij verdreven, en Duryodhana bloeit: waarom zinkt de aarde niet weg, met al haar bergen?’

‘Dit is geen tijd om te klagen, Balarama,’ zei Satyaki. ‘Laten we doen wat er nu gedaan moet worden, en niet wachten tot het te laat is, ook al zegt Yudhishthira niets. Wie in de wereld beschermers heeft, hoeft zelf niets te beginnen: zijn beschermers handelen voor hem, zoals Shibi en de anderen deden voor Yayati. Hij heeft jou en Krishna, en Pradyumna en Samba, en mij erbij, beschermers die de drie werelden kunnen beschermen: waarom woont hij dan met zijn broers in het woud?

Laat het leger van de Dasharha’s, het geslacht van Krishna, vandaag nog uitrukken, met zijn vele wapens en bonte pantsers. Laat de zoon van Dhritarashtra met zijn verwanten naar het verblijf van Yama gaan, overweldigd door de macht van de Vrishni’s.’ Hij keek Balarama aan. ‘Jij alleen zou in je woede deze hele aarde kunnen omsingelen. Laat Krishna met zijn boog Sharnga maar

rusten. Dood jij de zoon van Dhritarashtra met allen die bij hem horen, zoals Indra, de koning van de goden, Vritra doodde.

Arjuna is mijn broer en mijn vriend en mijn leraar, en hij is als Krishna's eigen zelf. Daarvoor wenst een mens zich een goede zoon, en een leraar een leerling die hem niet tegenspreekt: voor het uur van de zware daad, die bijna niet te volbrengen is. Dat uur is nu. Ik zal in de strijd alle wapens die Duryodhana op me afvuurt met mijn beste wapens afslaan en hem overwinnen. Met mijn beste pijlen en met mijn scherpe zwaard sla ik hem het hoofd van de romp, en dan dood ik al zijn volgelingen, en alle Kuru's. Laten de mensen op aarde mij in de strijd zien, Balarama, met mijn wapens in de hand, terwijl ik in mijn eentje de voornaamste strijders van de Kuru's dood, zoals het vuur aan het einde van de tijd een grote berg stro verbrandt.'

Satyaki wees naar Pradyumna en Samba, die bij Krishna stonden. 'Kripa, Drona, Vikarna en Karna kunnen de scherpe pijlen van Pradyumna niet verdragen. Ik ken zijn kracht: in de strijd is hij een echte zoon van Krishna. Laat Samba met zijn armen Duhshasana vernietigen, met wagen en wagenmenner. Niets weerstaat de zoon van Jambavati, een van Krishna's vrouwen, als hij losbarst. Als jongen al heeft hij het leger van de daitya Shambara op de vlucht gejaagd, en hij doodde Ashvachakra. Wie kan in de strijd tussen de armen van Samba belanden en er levend uit komen? Krishna, de zoon van Vasudeva, zal Drona en Bhishma, en Somadatta met zijn zonen, en al hun legers verbranden met zijn pijlen van vuur. Wat is er in alle werelden, ook onder de goden, dat Krishna niet aankan, als hij zijn wapens neemt, zijn pijlen en zijn discus? En laat Aniruddha met zwaard en schild de aarde bezaaien met de zonen van Dhritarashtra, zonder hoofd, zonder leven, zoals men bij een offer het altaar met kusagras bestrooit. Laten Gada en Ulmuka, Sarana en Charudeshna en de anderen doen wat bij hun geslacht past. Laat het leger van onze kshatriya-helden, met de voornaamste strijders van de Vrishni's, de Bhoja's en de Andhaka's, de zonen van Dhritarashtra in de strijd doden en grote roem verwerven in de wereld.'

Hij keek naar Yudhishthira, die niets zei. 'Laat dan Abhimanyu, de zoon van Subhadra, over de aarde regeren zolang Yudhishthira zijn gelofte volbrengt, zoals hij die bij het dobbelspel heeft uitgesproken. Daarna zal de koning van de dharma de aarde bezitten, met zijn vijanden verslagen door onze pijlen. Dan zijn er geen zonen van Dhritarashtra meer, en is de zoon van de suta gedood. Dat is wat we moeten doen, en het geeft ons roem.'

‘Wat je zegt is waar, Satyaki,’ zei Krishna. ‘We nemen je woorden aan. Maar Yudhishthira zal nooit een aarde willen die hij niet met zijn eigen armen heeft gewonnen. Niet uit verlangen, niet uit angst en niet uit hebzucht zal hij ooit de dharma van zijn stand opgeven, en Bhima en Arjuna ook niet, en de tweeling niet, en Draupadi, de dochter van Drupada, ook niet. Bhima en Arjuna hebben op aarde geen gelijke in de strijd: waarom zou hij dan, met de zonen van Madri aan zijn zijde, niet de hele aarde regeren? Als de grote koning van de Panchala’s, met de Kekaya’s, en de koning van Chedi, en wij met hen de vijanden te lijf gaan, dan zal Duryodhana de wereld van de levenden verlaten.’

‘Het verbaast me niet dat je zo spreekt, Satyaki,’ zei Yudhishthira. ‘Maar de waarheid moet ik beschermen, meer dan mijn koningschap. Alleen Krishna kent mij zoals ik ben, en ik ken Krishna zoals hij is. Als deze held ziet dat de tijd voor heldendaden gekomen is, dan zullen jij en Krishna Duryodhana in de strijd verslaan. Laten de helden van de Dasharha’s vandaag teruggaan. Ik ben sterk met jullie als mijn beschermers, de beschermers van de wereld van de mensen. Wijk niet af van de dharma. Ik zal jullie terugzien, gelukkig, en allemaal bijeen.’

Ze namen afscheid van elkaar, groetten de ouderen en omhelsden alle kinderen, en de helden van de Yadu’s gingen naar huis. Yudhishthira liet Krishna gaan en trok met zijn broers, zijn dienaren en Lomasha verder langs de tirtha’s, geprezen door de voornaamste brahmanen, tot hij bij de Payoshni kwam, de heilige rivier met haar mooie badplaats, die een koning van Vidarbha had aangelegd. Daar bleef hij, aan het water dat vermengd was met geperste soma.

. . .

HOOFDSTUK VEERTIEN van *De wapens van de goden*, boek 4 van *De Mahabharata opnieuw verteld* door Jan de Vries. Dit hoofdstuk staat op mahabharata.nl/lezen/de-wapens-van-de-goden/rama-rama/, met de verhalen, de personages en de plaatsen erbij. Het volgende hoofdstuk, *Mada*, staat op mahabharata.nl/lezen/de-wapens-van-de-goden/mada/. Het hele boek is als PDF en EPUB te downloaden op mahabharata.nl/lezen/de-wapens-van-de-goden/. Nederlandse tekst © 2026 Jan de Vries; werkeditie, niet in de handel.